

DOI:10.35774/app2025.02.089  
УДК 34:341.3:349.6

**Ольга Зигрій,**

кандидатка економічних наук, доцентка,  
доцентка кафедри цивільного права і процесу  
Західноукраїнського національного  
університету  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7092-5306>

**Вікторія Русняк,**

здобувач вищої освіти юридичного  
факультету  
Західноукраїнського національного  
університету

## ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена комплексному аналізу екологічних наслідків збройного конфлікту на території України та особливостей їх правового врегулювання в умовах воєнного стану. У роботі розглянуто широкий спектр екологічних проблем, спричинених бойовими діями, включаючи порушення мікрокліматичних умов, забруднення атмосферного повітря, деградацію водних ресурсів, втрату біорізноманіття, знищення природних екосистем, а також виникнення нових екологічних ризиків і кризових явищ. Здійснено правовий аналіз національного екологічного законодавства, що регламентують захист довкілля в умовах війни. Особливу увагу приділено міжнародно-правовим інструментам, які регулюють захист навколишнього природного середовища під час збройних конфліктів. Акцентовано увагу на практичних проблемах реалізації правових норм, необхідності створення прозорого механізму оцінки та фіксації шкоди довкіллю, а також на важливості міжнародної співпраці щодо екологічного відновлення та притягнення до відповідальності за воєнні злочини проти довкілля.

**Ключові слова:** правовий захист довкілля, збройний конфлікт, правове регулювання, природоохоронне законодавство, міжнародні зобов'язання, охорона навколишнього середовища, Резолюція ООН, екологічна безпека, воєнні злочини проти довкілля, правові механізми відновлення.

**Zyhrii O., Rusniak V.**

**Legal mechanisms for environmental protection during armed conflict: challenges of the 21st century**

The article is devoted to a comprehensive analysis of the environmental consequences of the armed conflict in Ukraine and the features of their legal regulation under martial law. The relevance of the study is due to the unprecedented scale of environmental damage caused by the full-scale invasion of the Russian Federation, which creates new problems for the legal system of Ukraine and international law as a whole. Environmental security appears not only as an element of national security, but also as a global legal priority, requiring proper legal assessment, monitoring, and international response. The purpose of the study is to determine the legal principles of environmental protection regulation under martial law, analyze the current legislation of Ukraine and international legal acts, as well as identify problems in the implementation of environmental norms during armed conflict in order to develop proposals to increase the effectiveness of the legal mechanism for environmental protection.

The article examines a wide range of environmental problems caused by hostilities, including disruption of microclimatic conditions, air pollution, degradation of water resources, loss of biodiversity, destruction of natural ecosystems, as well as the emergence of new environmental risks and crises. National environmental legislation is analyzed. Special attention is paid to international legal instruments – provisions of international humanitarian law, environmental conventions, UN resolutions and guiding principles that regulate the protection of the environment during armed conflicts.

The study identified key problems in the implementation of legal norms in the field of environmental protection during war; substantiated the need to create an effective mechanism for assessing and recording environmental damage, supporting international cooperation in restoring the natural environment, and introducing legal liability for wartime environmental crimes. The article supports initiatives to form special platforms and damage registers to document environmental losses caused by the Russian Federation's aggression against Ukraine.

**Keywords:** *legal protection of the environment, armed conflict, legal regulation, environmental legislation, international obligations, environmental protection, UN Resolution, environmental security, war crimes against the environment, legal mechanisms for recovery.*

**Постановка проблеми.** У XXI столітті збройні конфлікти все частіше супроводжуються масштабними екологічними катастрофами, які завдають значної шкоди природному середовищу, здоров'ю населення та сталому розвитку. Сучасні війни не обмежуються виключно бойовими діями, а охоплюють цілі інфраструктурні системи, включаючи об'єкти енергетики, водопостачання, промисловості та природоохоронні території, що призводить до довготривалих негативних наслідків для екосистем.

Особливу загрозу становить застосування заборонених видів зброї, руйнування екологічно небезпечних об'єктів, а також мінування великих площ, що ускладнює подальше відновлення довкілля. Збройна агресія спричинила широкомасштабне знищення природного середовища, питання екологічної безпеки набуло особливої гостроти, що зумовлене необхідністю удосконалення міжнародно-правових норм, які регулюють захист довкілля під час воєн, а також розробки дієвих механізмів моніторингу, фіксації, оцінки та відшкодування екологічних збитків.

Попри наявність міжнародно-правових документів, таких як Женевські конвенції, міжнародне гуманітарне право, екологічні угоди, реальна ефективність правових механізмів захисту довкілля залишається низькою. У цьому контексті дане питання потребує негайної уваги та вирішення для запобігання подібним наслідкам у майбутньому.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасній науковій літературі спостерігається зростаючий інтерес до проблеми захисту довкілля в умовах збройних конфліктів, що зумовлено як глобальними екологічними викликами, так і конкретними подіями, війною в Україні. Ряд наукових напрацювань, які висвітлюють правове регулювання екологічної безпеки та її порушення під час збройних конфліктів, присвячено науковцям О. Васильюк, О. Світличний, І. Циганенко-Дзюбенко, Г. Кірейцева, О. Герасимчук, Г. Скиба та С. Хоменко. Науковці й міжнародні організації все активніше звертаються до питання вдосконалення правових підходів до охорони довкілля під час війни. Проте у дослідженнях все ще бракує комплексного аналізу ефективності чинних норм, а також конкретних рекомендацій щодо посилення правового захисту навколишнього природного середовища в умовах сучасних збройних конфліктів.

**Мета статті** полягає у комплексному дослідженні правових механізмів захисту довкілля в умовах збройних конфліктів, аналіз їх ефективності в контексті сучасних викликів XXI століття.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Війна є одним із найпотужніших деструктивних факторів для навколишнього середовища, завдаючи багаторівневої шкоди як природним екосистемам, так і життєвому простору людини. Її вплив не обмежується лише миттєвими фізичними руйнуваннями, оскільки бойові дії спричиняють довготривалі зміни кліматичних процесів, порушують функціонування екосистем і створюють загрози для здоров'я населення. Екологічні наслідки збройних конфліктів часто виявляються через роки або навіть десятиліття після завершення активних бойових дій. Руйнування критичної інфраструктури, забруднення природного середовища, деградація екосистем, загроза для здоров'я населення – все це є складовими екологічної кризи. Використання хімічної, біологічної та потенційно ядерної зброї становить довготривалу небезпеку як для локального середовища, так і для глобальної екологічної рівноваги.

Особливо вразливими в умовах війни є водні ресурси, які є основою для підтримання біорізноманіття, регуляції мікроклімату та забезпечення базових потреб людини. Воєнна агресія призводить до знищення гідротехнічної інфраструктури, хімічного забруднення водойм, неконтрольованого використання води, що в сукупності спричиняє ланцюгову реакцію екологічних проблем. Відновлення цих ресурсів потребує не лише часу, а й тісної координації зусиль на рівні держав, міжнародних організацій та експертного середовища.

Екологічна криза, спричинена війною, не обмежується поверхневими водами, а зачіпає також підземні водні горизонти. Воєнні дії, такі як вибухи, переміщення важкої техніки та пошкодження інфраструктури, змінюють природний дренаж ґрунтових вод, сприяючи їхньому забрудненню токсичними речовинами. Це особливо небезпечно в регіонах, де підземні води є основним джерелом питного водопостачання, адже їхнє очищення потребує складних технологій і тривалого часу. У результаті населення потерпає від дефіциту чистої води, що посилює гуманітарну кризу та створює додаткові виклики для повоєнного відновлення.

У цьому контексті екологічна безпека постає як ключова категорія, яка спрямована на стан захищеності довкілля та населення від загроз, які можуть спричинити порушення екологічної рівноваги та шкоду для здоров'я. У воєнних умовах забезпечення екологічної безпеки ускладнюється: фіксуються масштабні пожежі, деградація ґрунтів, забруднення атмосферного повітря, зміни кліматичних умов на регіональному рівні.

Серйозність проблеми полягає не лише у безпосередніх екологічних втратах, а й у відсутності належної уваги до їхніх наслідків, недостатності правових механізмів реагування та реалізації ефективної природоохоронної політики в умовах війни. В умовах глобальних кліматичних викликів збройні конфлікти ще більше ускладнюють ситуацію, роблячи захист і відновлення природного середовища, зокрема водних ресурсів і мікрокліматичних умов, критично важливим завданням сучасності.

З огляду на важливість екологічної безпеки необхідно чітко розуміти юридичний та екологічний обов'язки захисту довкілля, які ґрунтуються на принципах пріоритету суспільного інтересу над індивідуальним. Зокрема, це виявляється у тому, що переважно учасники еколого-правових відносин не є вільними в покладенні на них юридичних обов'язків та визначенні їхнього обсягу [3, с. 135]. Це підкреслює, що екологічна безпека не може залежати лише від добровільних зусиль окремих осіб чи організацій, а потребує жорсткого регулювання з боку держави. Такий підхід відображає комплексність проблеми та нагальну потребу в міжнародній співпраці для забезпечення сталого розвитку та захисту природного середовища.

У дослідженнях Васильюка О. зазначає, що війна спричиняє катастрофічні наслідки для екосистем, зокрема через свій вплив на водні ресурси, які стають об'єктом забруднення, виснаження та структурних змін [1, с. 7]. Ці процеси мають системний характер і можуть бути кваліфіковані як екоцид, що вимагає розгляду в міжнародному правовому полі [1, с. 34]. Такі висновки підкріплюються аналізом конкретних прикладів, як-от руйнування гідротехнічних споруд, що призводить до порушення гідрологічного режиму та деградації залежних від води екосистем.

Ряд науковців, зокрема, І. Циганенко-Дзюбенко, Г. Кірейцева, О. Герасимчук, Г. Скиба, С. Хоменко досліджували дану проблему у своїх працях та детально описуючи механізми впливу війни на водні ресурси, звертаючи увагу на руйнування гідротехнічних споруд, забруднення водою токсичними речовинами, неконтрольоване використання води для військових потреб і цілеспрямоване знищення природних екосистем. Зазначають, про порушення водного балансу, втрати доступу до питної води та масового вимирання біологічних видів, а також підкреслюють транскордонний характер таких змін, в той час коли забруднення поширюється через річкові системи за межі зони конфлікту [13, с. 51–52].

Одним із найвиразніших проявів екологічної шкоди є затоплення територій унаслідок руйнування гребель чи інших гідротехнічних об'єктів. Такі повені не лише знищують природні біотопи, а й переносять у водойми хімічні сполуки, нафтопродукти та відходи, що отруюють водні екосистеми [11, с. 101]. Знищення об'єктів, подібних до Каховської ГЕС, спричиняє катастрофічні наслідки для річкових систем, включаючи обміління водотоків і деградацію екосистем дельт. Наслідком стає масове вимирання флори і фауни, а також деградація земель через засолення чи ерозію. Відновлення природного стану затоплених територій потребує не лише очищення, а й рекультиваци ґрунтів, що в умовах війни є практично недосяжним завданням, тому мають довгостроковий ефект.

Війна не лише завдає шкоди безпосередньо інфраструктурі та людським життям, але й має серйозний вплив на природні процеси, зокрема на мікроклімат регіонів. Внаслідок бойових дій змінюється природна регуляція температури та вологості, що суттєво позначається на екосистемах. Масштабні руйнування лісів і знищення зелених насаджень є однією з основних причин локального потепління та зменшення опадів. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню ризику пилових бурь, що значно погіршує умови для життя людей і тварин. Ліси, які традиційно виконують важливу роль у підтриманні кліматичного балансу, втрачають свою здатність регулювати вологість і охолоджувати повітря, що має негативні наслідки для сільського господарства та біорізноманіття. Окрім того, пожежі, спричинені обстрілами, лише погіршують ситуацію і не лише призводять до додаткового забруднення атмосфери парниковими газами, але й викидають в повітря сажу, яка ще більше посилює ефект глобального потепління. Тому наслідки збройного конфлікту на кліматичні умови можуть бути довготривалими та багатограними.

Про вплив війни на мікроклімат свідчать також дослідження Халмулада Б. Д. та Бойка В. М., які зазначають, що знищення природних екосистем призводить до зміни температурного режиму та вологості повітря [12, с. 101]. Постійні пожежі, спричинені бойовими діями, підвищують концентрацію вуглекислого газу та чадного газу, що посилює парниковий ефект і негативно впливає на здоров'я людей, сприяючи рес-

піраторним захворюванням. Окрім локальних наслідків, ці процеси мають транскордонний характер, що підкреслює глобальну значущість проблеми.

У контексті екологічних наслідків війни важливо також звернути увагу на правове поле, що регулює захист довкілля. Ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» формує основні принципи захисту довкілля, включаючи пріоритетність екологічної безпеки та обов'язковість дотримання екологічних нормативів і лімітів використання ресурсів. Проте в умовах війни реалізація цих принципів зазнає значних обмежень [7]. Зокрема, до таких принципів належать забезпечення безпечного середовища для життя та здоров'я людей, запобіжні заходи, екологізація виробництва, а також комплексний підхід до використання відновлюваних ресурсів і впровадження новітніх технологій. Окрім того, важливим є оцінювання впливу на довкілля, гласність у прийнятті рішень, екологічна освіта населення та обґрунтоване нормування впливу на природу. Даною статтею передбачено необхідність відшкодування екологічної шкоди, стимулювання та відповідальність, а також сприяння міждержавній співпраці в сфері охорони природи та екологічному оподаткуванні, враховуючи результати стратегічної екологічної оцінки [7].

Умови, в яких перебуває зараз Україна, потребують нагального вирішення питань утилізації відходів, які накопичуються внаслідок руйнувань і бойових дій. Залишки техніки, будівельні уламки, хімічні контейнери та вибухові матеріали залишаються на полях, у лісах і водоймах, поступово розкладаючись і забруднюючи довкілля. Утилізація таких відходів потребує спеціального обладнання та фінансування, що в умовах війни є недоступним. Це створює приховану загрозу для довкілля, яка не зникне навіть після завершення конфлікту.

Ще одним важливим аспектом екологічної шкоди, спричиненої війною, є масове забруднення повітря, яке супроводжує воєнні дії. Вибухи, горіння військової техніки, руйнування промислових об'єктів і складів із паливом призводять до викидів великої кількості токсичних речовин в атмосферу. Це не лише суттєво погіршує якість повітря, а й спричиняє виникнення кислотних дощів, що отруюють ґрунти та водні ресурси. Населення в зонах бойових дій змушене тривалий час дихати забрудненим повітрям, що, у свою чергу, призводить до зростання респіраторних та серцево-судинних захворювань, створюючи додатковий тиск на й без того перевантажену медичну інфраструктуру.

Серед прикладів екологічних катастроф, пов'язаних із техногенними факторами, є Чорнобильська катастрофа. Аварія, спричинена вибухом на четвертому енергоблоці, викинула від 3% до 7% накопичених радіонуклідів у навколишнє середовище, забруднивши понад 145 тисяч квадратних кілометрів території України та сусідніх країн. Чорнобильська катастрофа не має аналогів у світовій історії за масштабами впливу на екологію, здоров'я людей та соціально-економічні умови. Наслідки торкнулися не лише радіоактивно забруднених територій, а й мали глобальний вплив, викликавши проблеми зі здоров'ям у мільйонів людей і демонструючи небезпеку необґрунтованого використання «мирного атома» [4].

Чорнобиль став унікальним уроком для людства, підкреслюючи необхідність суворого контролю за ядерними технологіями та готовності до реагування на надзвичайні ситуації. Ця катастрофа залишається єдиною в своєму роді за масштабами техногенної аварії на ядерному об'єкті, що мала настільки далекосяжні й тривалі наслідки. Водночас нагадує про важливість міжнародної співпраці для запобігання подібним трагедіям у майбутньому, особливо в умовах воєнних конфліктів, де ризик повторення подібних ситуацій зростає.

Науковець Світличний О. П. підкреслює катастрофічні наслідки війни для довкілля, відзначаючи, що військові дії спричиняють масштабне забруднення природних ресурсів, руйнування екосистем та порушення екологічної рівноваги [11, с. 15]. При цьому правове регулювання екологічної безпеки в умовах збройних конфліктів є утрудненим, що обумовлюється відсутністю доступу до зон бойових дій та браком ресурсів для ефективного моніторингу й відновлення.

Екологічні наслідки війни також охоплюють втрату біорізноманіття, що є критично важливим для збереження стабільності та функціональності екосистем. Знищення природних середовищ існування, забруднення водойм і ґрунтів, а також інтенсивне шумове забруднення внаслідок бойових дій змушують тварин масово залишати свої ареали або гинути. Це особливо стосується видів, які виконують ключові екологічні функції, як-от птахи, ссавці, риби та комахи – запилювачі, природні регулятори шкідників, учасники харчових ланцюгів. Їхнє зникнення спричиняє порушення природних циклів, що у підсумку негативно впливає на сільське господарство, добробут населення та загальну екологічну стійкість. Важливо, що ці процеси мають накопичувальний характер. Навіть після завершення бойових дій відновлення популяцій та екосистем вимагає тривалого періоду стабільності й активного втручання. Згідно із Законом України «Про

тваринний світ», ст. 4 визначає, що об'єкти тваринного світу підлягають охороні від негативного впливу, зокрема від забруднення та руйнування їхнього середовища існування. Бойові дії в Україні прямо суперечать цій нормі [9].

З правового погляду, питання охорони флори врегульовується Законом України «Про рослинний світ», зокрема, ст. 7, яка встановлює обов'язковість захисту рослинного світу від знищення, пошкодження або порушення умов їх зростання. Будь-яка діяльність, що має негативний вплив на екосистеми, повинна бути обмеженою або забороненою. У контексті війни знищення середовищ існування є прямим порушенням цієї норми, що потребує фіксації фактів екологічних правопорушень та притягнення винних до відповідальності згідно з національним та міжнародним законодавством [8].

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» ст. 2, наголошує на важливості аналізу екологічних наслідків для розробки стратегій відновлення [6, с. 89]. Погоджуємося, що в умовах війни цей механізм ускладнений через брак ресурсів і доступу до зон бойових дій. Дану теорію розкриває і підтверджує Світличний О. П. [11, с. 89]. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку фіксації шкоди, завданої довкіллю внаслідок збройної агресії» закріплює фіксацію шкоди як перший крок до компенсації [10, с. 45]. Але її успіх залежить від міжнародної підтримки. Незважаючи на наявність міжнародних документів та досліджень, існують прогалини у правовому регулюванні захисту довкілля під час збройних конфліктів, що потребує подальшого вдосконалення міжнародно-правових механізмів та їх ефективного впровадження на національному рівні.

Одним із актуальних напрямів міжнародної екологічної політики є створення універсального інструменту для методологічної оцінки впливу війни російської федерації проти України на довкілля та клімат. У цьому контексті важливо забезпечити підтримку України в процесі оцінювання шкоди довкіллю, з урахуванням потенціалу вуглецевих поглиначів та здатності екосистем до самовідновлення. Актуальною є імплементація положень Резолюції Асамблеї ООН з навколишнього середовища 6/12 «Екологічна допомога та відновлення в районах, що постраждали від збройного конфлікту», яка передбачає міжнародну співпрацю у сфері екологічної допомоги.

Масштабна шкода, спричинена агресією російської федерації, зокрема шкоду, завдану екосистемам, природним ресурсам та клімату, особливого значення набуває виконання положень Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України». Ця резолюція покликана забезпечити функціонування Реєстру збитків, завданих агресією рф, як важливого інструменту юридичної фіксації та подальшого механізму компенсації.

У рамках європейського правового поля, слід посилити залучення до Реєстру збитків, створеного Резолюцією СМ/Res(2023)3 Комітету міністрів Ради Європи, що передбачає збір, фіксацію та обробку доказів екологічних втрат, включаючи шкоду клімату, спричинену повномасштабним вторгненням.

Крім того, важливо враховувати положення Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи «Вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище», зокрема підпункту 10.1.6, який передбачає створення та закріплення правової бази для посиленого захисту довкілля в умовах воєнних дій. Особлива увага приділяється розробці стандартних методологій для збору доказів шкоди, що має стати основою для майбутнього притягнення до відповідальності та здійснення екологічної реабілітації.

**Висновки.** Загалом, сучасна наукова думка та міжнародна правова практика засвідчують зростаючу увагу до проблеми захисту довкілля в умовах збройних конфліктів. Правове регулювання охорони навколишнього середовища стикається з численними викликами, пов'язаними з обмеженим контролем, браком фіксації екологічних злочинів. Правовий механізм з питань екологічної безпеки в умовах війни є складною імплементацією, а притягнення до відповідальності залишаються недостатньо ефективними. Тому для відновлення довкілля після війни необхідне комплексне поєднання національних і міжнародних правових інструментів, створення дієвих механізмів екологічного моніторингу, посилення міжнародної відповідальності за злочини проти довкілля та впровадження сучасних технологій для відновлення екосистем. Дослідження фахівців, аналітичні звіти міжнародних організацій, зокрема ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста та Української Гельсінської спілки з прав людини, також вказують на необхідність удосконалення правових механізмів охорони довкілля як на міжнародному, так і на національному рівні.

#### Список використаних джерел

1. Васильюк О. Журнал про екологічні наслідки війни. *Ukraine War Environmental Consequences Work Group*. Вип. 10. 2022. 48 с. URL: <https://uwecworkgroup.info/> (дата звернення: 02.04.2025).

2. *Водний кодекс України* : Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=8684> (дата звернення: 02.04.2025).
3. Зигрій О. В., Крамарчук С., Крамарчук Т. Поняття та структура екологічного обов'язку. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. 3 (23). С. 131–136.
4. Кельман М., Ортинський В. Чорнобильська катастрофа – трагічний урок для всього людства. 35-та річниця аварії на чорнобильській АЕС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 2 (30). 7 с.
5. *Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року*: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80> (дата звернення: 12.04.2025).
6. *Про оцінку впливу на довкілля* : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 07.04.2025).
7. *Про охорону навколишнього природного середовища* : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
8. *Про рослинний світ* : Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
9. *Про тваринний світ* : Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
10. *Про затвердження Порядку фіксації шкоди, завданої довкіллю внаслідок збройної агресії*: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326 URL: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=139202> (дата звернення: 02.04.2025).
11. Світличний О. П. Правові механізми подолання екологічних наслідків військової агресії росії проти України. *Аграрний журнал*. 2025. Лютий. URL: <https://environmentalscience.com.ua/uk/journals/tom-15-3-2024/mizhnarodno-pravovi-ta-natsionalni-mekhanizmi-podolannya-ekologichnikh-naslidkiv-zbroynoyi-agresiyi-rosiyskoyi-federatsiyi-proti-ukrayini> (дата звернення: 02.02.2025).
12. Халмуладов Б. Д., Бойко В. М. Вплив військових дій на екосистеми та природні ресурси. *Екологія, охорона навколишнього середовища, збалансоване природокористування: освіта – наука – виробництво : тези доповідей XXVI Міжнар. наук.-практ. конф., 15-17 трав. 2024 р.* Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 101. URL: [https://ecology.karazin.ua/wp-content/uploads/2024/05/tezi-xxvi\\_mezhd-konf-2024.pdf](https://ecology.karazin.ua/wp-content/uploads/2024/05/tezi-xxvi_mezhd-konf-2024.pdf) (дата звернення: 02.05.2025).
13. Циганенко-Дзюбенко І., Кірейцева Г., Герасимчук О., Скиба Г., Хоменко С. Антропогенний вплив війни на водні ресурси: аналіз та потенційні шляхи відновлення. *Проблеми хімії та сталого розвитку*. 2024. Вип. 3. С. 51–59. URL: <https://chemistry-sustainability.com.ua/article/view/2024-3-51> (дата звернення: 04.04.2025).

## References

1. Vasyliuk, O. (2022). Zhurnal pro ekolohichni naslidky viiny [Journal on the environmental consequences of war]. *Ukraine War Environmental Consequences Work Group*, 10. Retrieved from <https://uwecworkgroup.info/> [in Ukrainian].
2. *Vodnyi kodeks Ukrainy*: Zakon Ukrainy vid 06.06.1995 № 213/95-VR. URL: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=8684> [in Ukrainian].
3. Zyhrii, O. V., Kramarchuk, S., Kramarchuk, T. (2020). Poniattia ta struktura ekolohichnoho obov'язku. *Aktualni problemy pravoznnavstva – Actual problems of law*, 3 (23), 131–136 [in Ukrainian].
4. Kelman, M., Ortynskyi, V. (2021). Chornobylska katastrofa – trahichniy urok dlia vsogo liudstva. 35-ta richnytsia avarii na chornobylskii AES. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Serii: «Yurydychni nauky» – *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: «Legal Sciences»*, 2 (30) [in Ukrainian].
5. *Pro skhvalennia Stratehii ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 roku* [On approval of the Strategy for Environmental Safety and Climate Change Adaptation for the period up to 2030]: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.10.2021 № 1363-r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80> [in Ukrainian].
6. *Pro otsinku vplyvu na dovkillia* [About the environmental impact assessment]: Zakon Ukrainy vid 23.05.2017 № 2059-VIII Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> [in Ukrainian].

7. *Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha [On environmental protection]*: Zakon Ukrainy vid 25.06.1991 № 1264-XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].
8. *Pro roslynnyi svit [About the plant world]*: Zakon Ukrainy vid 09.04.1999 № 591-XIV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> [in Ukrainian].
9. *Pro tvarynni svit [About the animal world]*: Zakon Ukrainy vid 13.12.2001 № 2894-III. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> [in Ukrainian].
10. *Pro zatverdzhennia Poriadku fiksatsii shkody, zavdanoi dovkilliu vnaslidok zbroinoi ahresii [On approval of the Procedure for recording environmental damage caused by armed aggression]*: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 № 326 Retrieved from <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=139202> [in Ukrainian].
11. Svitlychnyi, O. P. (2025). Pravovi mekhanizmy podolannia ekolohichnykh naslidkiv viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy [Legal mechanisms for overcoming the environmental consequences of Russia's military aggression against Ukraine]. *Ahrarnyi zhurnal – Agrarian Journal*, Liutyi. Retrieved from <https://environmentalscience.com.ua/uk/journals/tom-15-3-2024/mizhnarodno-pravovi-ta-natsionalni-mekhanizmi-podolannya-ekologichnykh-naslidkiv-zbroynoyi-agresiyi-rosiyskoyi-federatsiyi-proti-ukrayini> [in Ukrainian].
12. Khalmuladov, B. D. & Boiko, V. M. (2024). Vplyv viiskovykh dii na ekosystemy ta pryrodni resursy. *Ekolohiia, okhorona navkolyshnoho seredovyshcha, zbalansovane pryrodokorystuvannia: osvita – nauka – vyrobnytstvo: tezy dopovidei XXVI Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 15-17 trav. 2024 r. – Ecology, environmental protection, balanced nature management: education – science – production: abstracts of the XXVI International scientific and practical conference, 15-17 May. 2024 p.*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. Retrieved from [https://ecology.karazin.ua/wp-content/uploads/2024/05/tezi-xxvi\\_mezhd-konf-2024.pdf](https://ecology.karazin.ua/wp-content/uploads/2024/05/tezi-xxvi_mezhd-konf-2024.pdf) [in Ukrainian].
13. Tsyhanenko-Dziubenko, I., Kireitseva, H., Herasymchuk, O., Skyba, H. & Khomenko, S. (2024). Antropohennyi vplyv viiny na vodni resursy: analiz ta potentsiini shliakhy vidnovlennia [The anthropogenic impact of war on water resources: analysis and potential ways of recovery]. *Problemy khimii ta staloho rozvytku – Проблеми хімії та сталого розвитку*, 3, 51–59. URL: <https://chemistry-sustainability.com.ua/article/view/2024-3-51> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.05.2025